

Su böhranı və ekoloji təhlükə

Bu gün haqqında söz açdığımız sərvət - su yarıdıcı və həyatverici bir qüvvədir. Suyun öyrənilməsi və qorunması müəyyən mənada kainat qanunlarının öyrənilməsi deməkdir. Bu sərvətin qorunmasında hamımızın payı var. Ümumiyyətlə, planetimizin dördüncü hissəsini tutan su həyatın beşiyi sayılır. O, həm də güclü geoloji amil olaraq əsas geoloji proseslərin gedişinə təsir göstərir.

Qeyd edək ki, dünyada gedən elmi-texniki tərəqqi dövründə insanın təbiətə qarşı etinasız münasibətləri nəticəsində Yer üzərində ekoloji vəziyyət son dərəcə pisləşdiyindən insanın mövcudluğu üçün yaşam tərzini təhlükə altındadır. Ətraf mühitin dünyada gedən qlobal, təbii, yad və texnogen proseslərdən mühafizəsi üçün kompleks tədbirlərin görülməsi, riskin azaldılması ümdə məsələyə çevrilmişdir. Bəzi su tutarlarında suyun tərkibinin çox pisləşməsi onu insanın bir növ düşməniyə çevirmişdir. Bir çox yerlərdə infeksiyon xəstəliklərinin səbəbi içməli su götürülən açıq və qapalı mənbələrdə, o cümlədən də suyun tərkibində xəstəlik törədicilərin çoxalmasıdır.

Son dövrlərdə dünyada gedən qlobal istiləşmələr, qasırğalar, zəlzələlər, subasmalar və sair təbii və texnogen proseslər bəşəriyyətin həyatı üçün çoxlu ağır təhlükələr yaradır. Belə ki, Avropanın bir çox yerlərində, o cümlədən də Almaniyada qızmar və quru keçən yay fəslə səbəbi ilə su səviyyələri ən aşağı yerdədir. Bu problem bütün iqtisadiyyata təsir göstərir.

Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Almanyanın daxili su yolları iqtisadi arteriyalar kimi xidmət göstərir. Onlar vasitəsilə Almanyanın dəniz limanlarından daxili ərazilərə milyonlarla avro dəyərində məhsul nəql olunur. O da məlumdur ki, bu il suların səviyyəsi tarixi baxımdan bir çox böyük sahələrdə, ölkələrdə çox aşağı, bəzi hallarda hətta 20 sm-dən belə az olub.

Ekvatorun mərkəzində yerləşən Afrika qitəsində də qlobal su böhranı artıq öz təsirlərini göstərir. Oksukputu, Benue, Nigeria Wateraid.org saytının məlumatlarına görə 57 milyon insan Nigeriyada təmiz və saf sudan məhrumdur.

Hamımıza məlumdur ki, arid iqlimin hökm sürdüyü bir çox yerlərdə güclü istiləşmələr baş verir. Həmin sahələr regional quraqlıq zonalarına çevrilir. Səhrələşmə prosesi hökm sürür. Planetimizdə həyat üçün ən kritik resurs sayılan su ehalinin artması və enerjiyə tələbat, dəniz səviyyəsinin qalxması və buzlaqların əriməsi kimi incə amillərin balansından asılıdır.

Son illərin statistikasına onu göstərir ki, dünyada günü-gündən dərinləşən qlobal su böhranı problemi öz həyəcən təbii çalır. Bunları biz alimlərin, mütəxəssislərin, insanların, ən əsası dünyanı gəzən fotoqrafların çekdikləri ağır məzmunlu fotosəkillərdə görürük. Onu da qeyd edim ki, fotoqraflar diqqəti problemə istiqamətləndirmək imkanına malikdirlər. Fotosəkillərdəki su və sivilizasiya arasında müvazinətsizlik probleminin təhlili dünyanı, ətraf mühiti və insanları vəhdətdə qavramağa imkan verir. Bu təhlükəyə qarşı bir olmaqla onu aradan qaldırmaq üçün hansısa tədbirlərin görülməsi zərurətini bir daha ortaya qoyur.

Dünyanı bürüyən qlobal su böhranı bizdən bu gün suyun ekoloji-gigiyenik baxımdan və qənaətlə istifadəsinə sivilizasiya, həyat üçün ictimai nəzarətin güclənməsini tələb edir. Bu problem ümumi bəşəri problemdir. Təbiəti yaşadan su üçün, o cümlədən də yaşamaq üçün susmamalı, mövqeyimizi bir bəşər övladı kimi bildirməli, mühafizəkar olmalıyıq.

Bu problemlər hər bir ölkədə olduğu kimi Azərbaycanda da var. Bildiyimiz kimi, 1992-ci ildən Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində 17 min kv.km torpaqlarımız düşmən tərəfindən zəbt olunub, 900 yaşayış məntəqəsi dağıdılıb, məhv edilib. Xalq təsərrüfatında on minlərlə iri sənaye,

təhsil müəssisələri viran qoyulub. 700 min nəfərdən çox məcburi köçkünümüz vardır.

Məlumat üçün qeyd edək ki, Cənubi Qafqaz ölkələri ilə müqayisədə Azərbaycanın su resursları həmin regionun 15 faizini təşkil edir. Respublikamızın su resursları qonşu Gürcüstandan 7.7-8.3 dəfə və Ermənistandan isə 3 dəfə azdır. Su ilə təmin olunmaq baxımından dünyanın su ilə az təmin olunan regionuna aid olub hər kv.km əraziyə təxminən 100000 kub.m, hər adambaşına isə ildə 950-1000 kub.m su düşür. Ölkəmizdə suyun ümumi ehtiyatı 28.5-30.5 kub.km olub, quraqlıq illərində isə azalaraq 27.0-22.6 kub.km -ə enir.

Son yarım əsrə yaxın müddətdə aparılan tədqiqatlar göstərir ki, ölkəmizdən keçən Kür, Araz çayları və onların əsas qolları respublikamızdan kənarında - Gürcüstan və Ermənistan ərazilərində çirkləndirilir. Belə ki, Ermənistanın 100 faiz, Gürcüstanın 30 faiz ərazisi, Türkiyənin 31 min, İranın 40 min və Azərbaycanın 37 min kv.km sahəsi Kür-Araz hövzəsinə aiddir. Yeni Kür çayına 188 min kv.km, Araz çayına isə 103 min kv.km ərazidən sənaye, kənd təsərrüfatı və məişət çirkəbi, müxtəlif tullantılar aiddir. Belə ki, Araz çayında yaranan gərgin ekoloji vəziyyət Kür çayından daha təhlükəlidir. Araz çayı Gümrüddən başlayaraq Naxçıvan MR ilə sərhəd əraziyə kimi axın boyu Ermənistanın 10-dan çox sənaye şəhərlərinin məişət və sənaye çirkəblərini qəbul edir. Bununla yanaşı, düşmən ərazisindən Araz çayına gedərək, Vorotan, Axuryan çayları son dərəcə zəhərlənmişdir. Onların sularında demək olar ki, oksigen olmur, turşuluq göstəricisi pH 2.4-ə enir, mikroflora 180-200 dəfə azalır, çay sahilləri boyu bitki örtüyü də məhv olur.

Ermənistanla Naxçıvan MR arasında Arazın suyunda fenollar 220-1160 dəfə, ağır metalların duzları 36-44 dəfə (mis, molibden və s.) azot-fosfor duzları 26-34 dəfə, xloridlər 28 dəfə, neft mənşəli karbohidrogenlər 73-113 dəfə zişansız qatılıqdan yüksəkdir.

OKTAY RZAYEV,
Bakı Ali Neft Məktəbinin
prorektoru, Yer elmləri üzrə
fəlsəfə doktoru

Araz çayının sol qolu Razdan suyunun çirklənmə dərəcəsinə görə Ermənistanda birinci yeri tutur. Razdan, Çarensavan, Abovyan, İrəvan şəhərlərinin sənaye müəssisələrinin çirkəb suları və çayın sahilində yerləşən başqa yaşayış məntəqələrinin məişət tullantıları bu çaya atılır. 1980-ci illərdə Razdana (Zəngi çayına) buraxılan çirkəb sularının orta illik miqdarı 210 milyon kub.m olmuşdur. Yay aylarında Arazda suyun səviyyəsi aşağı düşdüüyü dövrdə Razdanın çirkəb sularının sərfi azalmır. Nəticədə "Araz" su qoşvağı su anbarında çox təhlükəli vəziyyət yaranır. İsti hava şəraitində suyun "çirklənməsi" baş verir və balıqların kütləvi qırılmasına, fauna və floranın məhvəinə səbəb olur.

Arazın ən çox çirkləndirən çaylardan biri də Oxçuçaydır. Mehri, Qacaran, Qafan və Dəstəkert dağ-mədən (metalsafılaşdırma) kombinatlarının yüz min tonlarla qatı turş suları, ağır metal duzları və başqa zərərli tullantıları Oxçuçayı hədsiz dərəcədə çirkləndirir. Ayrı-ayrı vaxtlarda suyun tərkibində misin miqdarı BHK-dan 25-50 dəfə, fenolların miqdarı isə mütemadi olaraq normadan 6-15 dəfə artıq olmuşdur. Alüminium, sink, manqan, titan və bismut

çirkləndirici elementlərə Oxçuçayda daim rast gəlinir. Ermənistanın "Metsamor" AES-in fəaliyyəti bilavasitə Araz çayı ilə əlaqədardır. Hər sutka ərzində Araz çayına 12-16 min kub.m çirkəb axıdılır. Onun gələcəkdə Araz və onun qolları üçün fəlakət törətməsi ehtimalı çox böyükdür.

İşğalçı Ermənistanın çay sularına göstərdiyi "ekoloji terror" bizim su anbarlarından da yan keçməmişdir. Belə ki, böyük su anbarlarımızın bəziləri də bu gün onların nəzarəti altındadır. Bu suların ekoloji durumu günü-gündən ağırlaşır. Ağır zərərverici, orqanizmi məhvə aparan qatı, ağır maddələr bu su anbarlarına axıdılır. Onlar təbiət, həyat üçün çox təhlükəli bir maddəyə çevrilirlər. Digər tərəfdən bu su anbarlarından bizə qarşı bir dağıdıcı silah kimi istifadə etmə cəhdinə malikdirlər. Bununla bağlı tez-tez siyasi jestlər edirlər. Sözügedən su anbarları haqqında aşağıdakıları qeyd etmək yerinə düşər.

Tarixdən "Odlar yurdu" kimi tanınan Azərbaycanın ərazisinin çox hissəsi quraqlıq iqlim təşkil edir. Buna görə də quraqlıq iqlim bölgələrində su anbarları yaradılmışdır. Bu gün bizim böyük su anbarlarından olan Sərsəng su anbarı və Xaçınçay su anbarları Ermənistan ordusu tərəfindən 1993-cü ildən işğal olunmuşdur. Bu su anbarları 1964 və 1976-cı illərdə tikilib istifadəyə verilmişdir. Hər iki su anbarının işğalı nəticəsində onlardan istifadə edə bilməməyimiz regiona əvəz olunmaz böyük miqyasda zərər vurmuşdur. Hazırda su anbarlarının və onun qurğularına 15 ildən artıq müddətdir ki, texniki xidmət göstərilmədiyi üçün onlar çox qəzalı vəziyyətdədir. Bu səbəbdən su anbarının işğal olunmuş ərazilərdə qalması coğrafi ərazinin relyef quruluşuna görə ondan aşağıda yerləşən 700 min nəfər Azərbaycan əhalisi üçün çox ciddi təhlükə mənbəyidir. Bu təhlükə riski ilə əlaqədar olaraq Avropa Şurası Parlament Assambleyasında "Azərbaycan sərhəd rayonunun əhalisi sudan məhrum edilmişdir" adlı qətnamə yekdilliklə qəbul olunmuşdur. Bu məsələlər bu günə qədər öz aktuallığını qorumaqla yanaşı, təhlükə riskini də gündən-günə artırır.

Ümumiləşdirilmiş şəkildə qeyd etsək, bu günümüzün əsas çağırışlarından olan su hövzələrinin tullantılardan qorunması və təmizlənməsi hər kəsin ictimai məsuliyyəti və vətəndaşlıq borcudur.

Ərazi ilk partiya təşkilatında görüş

Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) Binəqədi rayon təşkilatı Binəqədi rayonu, 28 May qəsəbəsi, 8-ci küçə ünvanlı ərazi ilk partiya təşkilatında partiya fəalları ilə görüş keçirib.

Çıxış edən YAP-ın üzvü, 306 sayılı orta məktəbin direktoru Gültəkin Ədilova Prezident İlham Əliyev tərəfindən təhsilə böyük diqqət və qayğı göstərilməsindən söhbət açıb: "Hal-hazırda tədbirin keçirildiyi

bu məktəb bir il bundan öncə tikilib və müasir tələblərə cavab verən şəraitlə təmin olunub. Belə məktəblərin sayı onlarla, yüzlərdədir. Yaradılan belə gözəl şəraitdə isə Azərbaycanın vətənpərvər gəncləri yetişir və formalaşır".

Görüşdə YAP Binəqədi rayon təşkilatının sədri Ramiz Göyüşov çıxış edərək bildirib ki, rayon təşkilatının partiya üzvləri ilə görüşlər keçirməsində əsas məqsəd sıx ünsiyyətin qurulması, onların fikir və təkliflərinin öyrənilməsi, ictimai-siyasi proseslərdə fəal iştiraklarının təmin edilməsidir. Ölkəmizdə həyata keçirilən məqsədyönlü siyasətdən bəhs edən təşkilat sədri bildirib ki, Azərbaycanı qorumaq, onun müstəqilliyinin və suverenliyinin daimi, əbədi olması üçün hər bir vətəndaş əlindən gələni əsirgəməməlidir. R. Göyüşov partiya üzvlərini bu cür siyasi situasiyalarda daha da ayıq-sayıq olmağa, Prezident İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşməyə çağırıb.

Görüş bədii hissə ilə davam edib.

Taleh Bağırov,
"iki sahil"

BSU-da Qarabağla bağlı fləşmob

Xəbər verildiyi kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev bu il oktyabrın 3-də Rusiya Federasiyasının Soçi şəhərində "Valday" Beynəlxalq Diskussiya Klubunun XVI illik iclasının plenar sessiyasında çıxış edərək Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı bir daha öz qəti və prinsipli mövqeyini dünya ictimaiyyətinə çatdırıb. Dövlət başçımız xalqımızın milli maraqlarını və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü ifadə edərək demişdir: "Qarabağ tarixi, əzəli Azərbaycan torpağıdır. Beləliklə, Qarabağ Azərbaycandır və nida işarəsidir". Qeyd etmək lazımdır ki, ölkə Prezidentinin bu ədalətli və prinsipli mövqeyini xalqımız yüksək səviyyədə dəstəkləyir.

Buna sübut olaraq oktyabrın 11-də Yeni Azərbaycan Partiyasının (YAP) Gənclər Birliyinin, YAP-ın Nəsimi rayon təşkilatının təşəbbüsü və Bakı Slavyan Universitetinin (BSU) rektoru, professor Nurlana Əliyevanın dəstəyi ilə tələbələr fləşmob keçiriblər.

Qeyd edək ki, fləşmobda tələbə-gənclər "Qarabağ Azərbaycandır və nida işarəsi" şüarını nümayiş etdiriblər.